

Ks. prof. dr hab. Mirosław Stanisław Wróbel
Dyrektor Instytutu Nauk Biblijnych KUL

Księga Wyjścia – orędzie wolności i zbawienia

Księga Wyjścia stanowi drugą księgę Pięcioksięgu. W Biblii hebrajskiej nosi ona nazwę od dwóch pierwszych słów księgi *'ēlleh šemot (Oto imiona)*. Z kontekstu dowiadujemy się, że chodzi o imiona synów Izraela, którzy przybyli do Egiptu. Tłumacze Septuaginty nadali tej księdze tytuł *Exodos (Wyjście)* w nawiązaniu do opisu wyjścia Izraelitów z Egiptu. Tytuł ten został później przejęty przez przekłady łacińskie (*Exodus*) i języki nowożytnie. Treść Księgi Wyjścia można podzielić na trzy części: 1. przygotowanie do wyjścia z Egiptu (Wj 1,1 – 12,36); 2. wyjście z Egiptu i droga na Synaj (Wj 12,37 – 18,27); 3. przymierze na Synaju (Wj 19,1 – 40,38). Wydarzenia opisane przez Księgę Wyjścia są bardzo znaczące dla historii zbawienia. Późniejsi autorzy biblijni, zarówno żydowski jak i chrześcijański często nawiązują do wielu motywów zawartych w Księdze Wyjścia.

Spoiwem łączącym ostatnie rozdziały Księgi Rodzaju z początkiem Księgi Wyjścia jest pobyt Izraelitów w Egipcie. Dokumenty egipskie poświadczają, że pewne grupy nomadów przejściowo przebywały na terenie państwa egipskiego. Przekraczanie granicy między Egiptem a wschodnimi obszarami pustynnymi wiązało się z roczną zmianą pastwisk. Nad tym pokojowym procesem czuwały egipskie patrole graniczne. Niektóre z tych grup mogły osiedlić się na dłużej we wschodniej części delty Nilu. Sytuacje konfliktowe zrodziły się np. za panowania faraona Ramzesa II (1279-1213 r. przed Chr.), który takie grupy lub związki grup zmuszał do pracy przy budowie swej rezydencji w delcie Nilu (wzmianka w Wj 1,11 harmonizuje ze źródłami egipskimi), a zwłaszcza za panowania faraona Merneptaha (1213-1203 przed Chr.), który musiał tłumić bunty różnych ludów. Na jego steli zawierającej listę ludów podbitych - po raz pierwszy w dokumentach pozabiblijnych jest wymieniony również Izrael, jako lud. Wydaje się więc prawdopodobnym stwierdzenie, że ceniące sobie wolność grupy nomadów czyniły starania, by uwolnić się spod panowania faraona. W tym kontekście historycznym można by widzieć ucieczkę grupy Mojżesza ok. 1200 r. przed Chr. W tym wyjściu z Egiptu mogły pomóc naturalne katastrofy, które późniejszy przekaz oddał jako plagi. W ten sposób została podkreślona konieczność Bożej interwencji (Wj 7-11).

W tekstach biblijnych znajdujemy różne daty w odniesieniu do wyjścia Izraelitów z Egiptu. Tekst w 1 Krl 6,1 wzmiankuje, że *exodus* nastąpił 480 lat przed budową świątyni, czyli ok. 1440 przed Chr. Informacja ta, pochodząca z pewnej warstwy tradycji biblijnej, nie jest jednak przekazem historycznej daty. Pragnie ona jedynie podkreślić, że historia, którą kieruje

Bóg, przebiega w wyznaczonych, symbolicznych ramach czasowych. Inna datacja może być wnioskowana na podstawie tekstu Wj 1,11. Łączy się ona z budową miast Pitom i Ramzes - co odpowiadałoby rozwojowi Egiptu w XIII w. przed Chr. W znanych nam źródłach egipskich brak jest jednak jakiegokolwiek wzmianki o wyjściu Izraelitów z Egiptu. Nic dziwnego, gdyż najstarsze warstwy tradycji na temat *exodusu* mówią o małej grupie osób. Wprawdzie niektóre teksty biblijne (Wj 12,37; Lb 1,46; 26,51) mówią o ok. 600000 mężczyzn, ale nie są to dane historyczne. Liczby te chcą powiedzieć jedynie tyle, że cały, później tak liczny naród, który wierzy w JHWH - Stwórcę i Zbawiciela, bierze udział w wyjściu z niewoli egipskiej.

Wyjście z Egiptu tradycja biblijna łączy z ratunkiem nad „Morzem” (Wj 14,1). Historycznym punktem wyjścia dla ukształtowania się tego opowiadania było doświadczenie zbawienia doznanego w bardzo wczesnej fazie powstawania narodu, które wiązało się z wyjściem z Egiptu. Jednej z grup nomadów, udało się ująć ścigającej ją egipskiej straży granicznej. Przekazy biblijne różnią się tak bardzo między sobą, że nie można dziś dokładnie ustalić przebiegu wydarzeń. Bezpośrednim echem tego wydarzenia jest stara pieśń dziękczynna Mojżesza i Izraelitów, którą można nazwać perłą poezji hebrajskiej (Wj 15). Samo zdarzenie zostało przekazane w opowiadaniu w Wj 13,17-14,31, w którym mieszają się tradycje starsze i młodsze. Według młodszej relacji Mojżesz rozdzielił wody przez wyciągnięcie ręki, tak że Izrael mógł przejść po suchym dnie między murami wód. Następnie Mojżesz spowodował powrót wód i w ten sposób zniszczone zostało wojsko faraona. Według pewnych elementów starszej warstwy opowiadania wojsko faraona zostało wrzucone w morze wskutek przerażenia, którego sprawcą był JHWH. Wspólne obu opowiadaniom jest to, że wybawienie grupy Mojżesza jest dziełem Boga. Miejsce wybawienia jest wielokrotnie w Biblii hebrajskiej określane terminem *Jam Suf* (Wj 10,19; Lb 33,10; 1Krl 9,26; Jr 49,21), co przekłada się jako „Morze Sitowia”, „Morze Trzciny”. Nazwa ta sugeruje, że chodzi o jeden ze zbiorników słodkowodnych w północnym Egipcie (jezioro Menzalah i jezioro Sirbonis), gdzie rosły trzciny. W inskrypcjach egipskich jezioro Menzalah położone na północy nosi nazwę „Pat Sf”, tj. „morze otoczone trzcinią”. Stąd niektórzy uczeni umieszczają tam punkt przejścia. Inni zaś umiejscawiają go w przesmyku oddzielającym Morze Śródziemne od Morza Czerwonego, gdzie przekopano Kanał Sueski, a więc między jeziorami Timsah i Gorzkim lub też w południowej części tego ostatniego, gdzie także mogły rosnąć trzciny. Autorzy biblijni mogli jednak mieć na myśli Morze Czerwone, tzn. Golf Sueski, który w 1 Krl 9,26 nosi nazwę *Jam Suf*. Nadto grecki przekład Starego Testamentu – Septuaginta - tłumaczy hebrajskie wyrażenie *Jam Suf* przez *Erythra Thalassa* - Morze Czerwone, co potem przejmują łacińskie przekłady (*Mare Rubrum*) . Według innej hipotezy nie chodzi wcale o Morze Czerwone. Jej zwolennicy

przyjmują, że narratorom biblijnym chodzi o tzw. drogę północną prowadzącą do Kanaanu. W związku z tym Migdol i Baal-Sefon byłyby miejscowościami leżącymi blisko wybrzeża Morza Śródziemnego, a nazwa „Morze” odnosiłaby się do tzw. Morza Sibrońskiego, z którym wiązano w starożytności jakąś wielką katastrofę.

Lokalizacja Góry Przymierza, postój w Sukkot oraz relacja biblijna zawarta w Wj 13,17-18 wskazują, że opowiadanie biblijne opisuje drogę południową. Już w okresie wczesnego brązu znana była droga między południowym Synajem i Aradem. W Wj 15,22 znajdujemy wzmiankę, że po przejściu przez morze „szli w kierunku Szur”. Jest to dość szeroki pas pustynny rozciągający się na wschód od Jeziora Gorzkiego i Zatoki Sueskiej. Następnie doszli do Mara, miejscowości trudnej do zlokalizowania. Być może chodzi o Ajum Musa, położone 38 km od Jeziora Gorzkiego. Później rozbili obóz w Elim, które znajdowało się w Wadi Garandel. Następnie doszli do Pustyni Sin, położonej między Elim a Synajem (Wj 16,1). Pustynia ta utożsamiana jest z niziną piaszczystą Debbet el-Ramlah. Kolejnym postojem była pustynia Synaj i Góra Przymierza. W tym miejscu Bóg w sposób szczególny wkracza w historię Izraela zawierając z nim przymierze. Opis przymierza Księga Wyjścia poprzedza scenami przedstawiającymi szczególne działanie Boże w życiu Mojżesza i Izraela. Bóg poprzez cudowne znaki, które czyni dla swego Ludu ukazuje swoje oblicze Zbawiciela uwalniającego z niewoli i wprowadzającego do wolności (Wj 10,2). Bóg opiekuje się swoim ludem podczas jego pobytu na pustyni karmiąc go przepiórkami i manną (Wj 16), pojąc wodą wyprowadzoną ze skały (Wj 17,1-7) i asystując w drodze do ziemi mlekiem i miodem płynącej. W orędziu teologicznym Księga Wyjścia mocno podkreśla, że odpowiedzią człowieka na znaki Bożego działania może być wiara bądź zatwardziałość. Szemranie ludu przeciw Mojżeszowi i Aaronowi (Wj 15,24; 16,2-12; 17,3) oraz bałwochwalczy kult złotego cielca (Wj 32) dobitnie pokazują słabość i niewierność ludu wobec Boga. Tym bardziej Księga Wyjścia podkreśla potrzebę przymierza Boga i człowieka. Przymierze to nie może ograniczać się tylko do strachu i formalnej realizacji związanych z nim praw, lecz powinno być nieustannie ożywiane miłością i wiernością. Przymierze to znajduje swoje wypełnienie w osobie Jezusa Chrystusa. W tradycji Starego Testamentu do tematyki wyzwolenia z niewoli egipskiej często nawiązują teksty prorockie, psalmy i tradycja mądrościowa (Iz 48,3n; 51,9n; 52,11-12; Oz 2,16-17; 11,1; 13,4-5; Ps 78; 81; 106; Mdr 11,2 – 19,22). W tradycji chrześcijańskiej wiele motywów zawartych w Księdze Wyjścia jest rozumianych jako typ chrztu, Eucharystii i Nowego Przymierza (J 6,31-65; 1 Kor 10,2-4; Hbr 3,1-6; 9,15). Teologię wypełnienia w sposób szczególny podkreśla Ewangelista Jan. W czwartej Ewangelii Jezus zostaje przedstawiony jako nowy Mojżesz. W Wj 40,34-35 mowa jest o Mojżeszu, który nie mógł wejść do Namiotu Spotkania, gdyż chwała

Pana (hebr. *kawod YHWH*) wypełniała przybytek (namiot). W Ewangelii Janowej (J 1,14) to Słowo rozbiło namiot między nami, aby ukazać swoją chwałę. Boże cechy związane ze Starym Przymierzem – łaska i prawda według opisu Ewangelii uobecniły się w Jezusie Chrystusie (J 1,14). Nowość Jezusa w stosunku do Prawa wyraża dobrze J 1,17: „Podczas gdy Prawo zostało nadane przez Mojżesza, łaska i prawda przysły przez Jezusa Chrystusa”. Manna, którą Mojżesz daje Izraelitom w wędrówce do Ziemi Obietnic staje się figurą prawdziwego Chleba z nieba (J 6,31nn). Ci, którzy jedli manę na pustyni pomierali, natomiast ci, którzy spożywają Chleb zstępujący z nieba mają życie wieczne (J 6,58).

Księga Wyjścia objawia oblicze miłującego Boga, który wkraczając w historię ludu Izraela pragnie dokonać zbawienia całego świata. Wydarzenia opisane w tej Księdze dotyczą historii każdego człowieka, który wkracza na drogę wspólnoty z Bogiem i doświadcza łaski zbawienia.